

'ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ' — הם שהיו בשעבוד קשה, להם הארץ חלק עבודתם.
(עפ"י של"ה)

זכאן מתים יורשין חיין'

'... ואפשר גם כן שבראש השנה יכתב האדם בסתם עם הצדיקים, והוא מה שאנו קוראים אותו 'כתיבה לחיים', וזה גורם אחר כך תוך שנתו שידוקדק עליו כחוט השערה (כמדת הצדיקים). והכי נמי מסתברא, שהקב"ה מבקר פנקסים של אלה העתידיים לזכות לעולם הבא, ולקצתם על כל נעלם האלקים יביא במשפט לדרך חיים תוכחת מוסר.

וקרוב לשמוע כי זה מסוג מה שאמרו **מתים יורשים את החיים** (→ הצדיקים סובלים מיתה ויסורים, כדי לירש עולם הבא). והנה שמענוה בחלוקת הארץ, ומצאנוה בנחלת העולם הבא — כי הא דאמרן, ובתורה — דכתיב בה 'מורשה קהלת יעקב', וכדאמרי רבנן (ברכות סג) אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהן.

והן שלש מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל, וכולן על ידי יסורין (שם ה.) — שאין שלמות השגתם בחיים האלה כי עפר אנחנו, ובאו היסורים בשלשתן למי שרובו זכיות העתיד לזכות אליהן, למרק מיעוט עוונות לשומו כמלאכי השרת' (מתוך עשרה מאמרות — חקור הדין ב,כא).

נמצאת אומר: שלש מדות בנוחלים; אבותיהם של היוצאים — המה הזוכים בארץ; דור היוצאים — הם היורשים מאבותיהם כסדר ירושה (וראויים היו ליכנס בארץ ולברר לכל אחד חלקו, אלא שגם החטא ולא נכנסו ונותרה הירושה בתפיסת הבית בלתי חלוקה); ודור באי הארץ — המה ה'חולקים' ומבררים הירושה, לכל איש חלקו המגיעו מירושת אבותיו.

אנשי הדור הראשון שזכו בארץ בעמלם, אעפ"י שכל אחד מהם קבל חלקו — לא הרי חלקו של זה כחלקו של זה, אלא כל אחד זכה לפי עמלו — אלו הבנים — לפי מנין יוצאי חלציו שעתידין ליכנס בארץ ראשונה, זו היא נחלתו הראויה לזרעו וזרעו עד סוף כל הדורות. נמצא המרובה בנכדים נכנסים — זכה בחלק רב, והמועט בנכדים נכנסים זכה בחלק מועט.

מעתה, סדר נחלות כך הוא — **לאלה תחלק הארץ** — אלה הנכנסים, על פיהם יתברר חלק משפחתם אם רב הוא אם מעט. לאחר שבררת חלק משפחתם — חזור אל הזוכה הראשון, אבי אביהם אשר הוא ראש משפחת הנוחלים, ממנו לבניו היורשים אותו שראויים לחלוק בנכסיו חלק כחלק — וממה לבניהם שיחלקו כל אחד בחלק המגיע לאביו.

שמה תאמר: ולמה זה יטלו שלשה בני האחד כנגד האחד בן אחי אביהם — אין אלו בכח עצמם יורשים אלא בכח אבותיהם והם אינם אלא חוליא בשרשרת דורות הנוחלים. וכך דרכו של עולם, בדור אחד גובר כוחו של ענף זה במשפחה ובדור אחר אפשר שיגבר ענף אחר.

(מתוך ספר הפרשיות — פינחס)

דף קיח

'משום טפלים' — רשב"ם פירש ביתומים. ורמב"ן פירש (וכ"ה בתורת חיים), לפי שהיתה התרבותם יתרה מכל השבטים, לא הספיקה נחלתם לטפליהם המרובים.

בענין 'עין רעה'

'לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רע' —

'מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים, וכדאמר (פסחים ג, ב) כיון דנפיש אפחזייהו שלטא בהו עינא, ובב"מ (פד, א) 'לא מסתפי מר מעינא בישא', ושם ב' 'פרידא אחת יש לי ביניכם' כו', ושם (ק"ז, א) 'לא תזבין ארעא דסמיכא למתא'.

ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את המציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידי שמים וכל שלא נגזר עלי' בדין שמים לאבדן, הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה, וכדאמר (ב"מ ק"ז ב') ד'רב סליק לבי קברי כו' תשעין ותשעה בעין רעה, והיינו, כשנגזר עליהן מיתה ביוה"כ, הזדמן לפניהן עין רעה שגלגלה מיתתן, וכעין דאמרו מגילה כ"ב ב' 'הא והא גרמא ליי', וכן ראב"י כשהגיע זמנו ליפטר מן העולם ונגזר עליו זמנו, גלגלו מן השמים סיבת מותו ע"י הערת תמהון בלב רבנו, (ע' ב"ב יד), וכן הוא עובדא דר"ח בריה דר"א (ברכות ג"ח ב').

ויתכן דכל שהאדם במעלה יתירה, כל סגולותיו ובהינתו יתירות, ועינו יותר פועלת, והיינו דאמר יהבו בי' רבנו עיניהו, והא דאמר רשב"ג פרידה אחת כו' — אף על גב דבלא דינא לא מיית אינש, משום דשטן מקטרג בשעת הסכנה, ואדם נידון בכל יום, וגם בדין יום-הכיפורים קובעין לפעמים להניחו אחרי טבע העולם ולא לעשות לו נס' (חזון איש — חו"מ, ליקוטים כא, לדף יד).

'פעולת עין הרע מורשת בעובדה שנפשות כל בני אדם קשורות ומעורות זו בזו וחייהם תלויים זה בזה בשורשם הרוחני, ואם אחד מקנא בחברו ועינו צרה בו, היינו שעצם מציאותו של חברו מטרידה אותו והיה רוצה לראותו בכל רע (שזוהי גדר עין רעה, כמו שביארנו בראש דברינו), או — במדה וחיי חברו תלויים בו, כנ"ל — יתכן ויוכל לגרום על ידי זה למעט מחברו שפע החיים, וממילא יהיה יותר עלול לנזקים ולאסון. ומהר"ל ז"ל מלמד לנו שגם אם לא איכפת לו צרכי חברו יכול זה להיחשב כעין הרע...

כשאדם מקנא בחברו ומביט בו בעין רעה, הרי הסברנו איך כח זה של עין הרע יכול להזיק לחברו. אבל הרי לית דינא בלא דינא, ובמה אשם חברו שמדת הדין פוגעת בו? ביארנו אז שיתכן שהוא נתבע במדת הדין מפני שהוא גרם, במדה מסויימת, שהראשון יקנא בו.

הרי בדוק ומנוסה הוא שמי שאינו חי בעד עצמו כלל והוא 'נותן' ולא 'נוטל' בכל ענייניו, איש כזה אינו מעורר קנאה כלל. כן אמרו ז"ל על זרעו של יוסף... עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו — אין עין הרע שולטת בו. ויש שדרשו... מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף... — דגים אלו יש בהם שני ענינים: הם מכוסים מן העין, והם חיים כאילו בעולם אחר ואינם מתחרים עם יושבי היבשה כלל. חז"ל רוצים ללמד לנו בזה שמי שחי סמוי מן העין ושאיפותיו הם לגמרי אחרות מאלו של הרחוב, אינו מעורר קנאה לעולם... (מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 6).

עוד בעניני עין הרע, ע' בפירוש רבנו יונה לאבות; פתח עינים ומגדים חדשים — ברכות כ; תורת חיים כאן. וע"ע במובא ביוסף דעת ב"מ ל. מב.

(ע"ב) זלמאן דמקיש מתלוננים למרגלים איכפול יהושע וכלב וירתו לכולה א"י?! — אמר ליה: מתלוננים שבעדת קרח קאמרינן' — רשב"ם פרש (וכן נקט הרשב"א לעיקר) דהיינו מאתים

וחמשים איש. ולפי זה 'עדתו' היינו אנשי ביתו (רשב"א). והרא"ם פירש: 'עדתו' — מאתים וחמשים איש, ו'מתלוננים שבעדתו' — כל אותם שאמרו אתם המתם את עם ה'. והרשב"א והריטב"א הקשו שלפירוש זה עדיין יהושע וכלב נטלו הרבה מאד מארץ ישראל. וגם קשה הלשון 'מתלוננים שבעדת קרח' והלא אותם האומרים 'אתם המתם' לא היו בעדתו.

והריטב"א פירש (וכן הביא מהרא"ה) המתלוננים בענין המרגלים שחזרו והיו בעדת קרח — שחזרו ושנו בחטא.

— לכאורה אין הכרח לשנות המשמעות אלא למאן דמקיש מתלוננים למרגלים, אבל הברייתא הראשונה יכולה להישאר כפשוטתה, שכל המתלוננים לא נטלו חלק בארץ ישראל נטלו חלקם. ואולם הרשב"ם (לעיל קיז): לא פירש כן. נראה משום שמשמע לו לפרש שתי הברייתות במשמעות אחת.

ולולא פרוש רשב"ם היה נראה לתלות בזה מחלוקת התנאים (בסנהדרין קח) האם דור המדבר יש להם חלק לעולם הבא אם לאו. והכי נמי לענין נטילת חלק בארץ, דמיינ אהדדי [כמו שכתב מהרש"א כאן. וכדברי ראב"ע (בראשית לג, ט) 'מעלה גדולה יש לארץ ישראל, ומי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא' (וע"ש ברמב"ן). והרי פשט הכתוב 'לעולם ירשו ארץ' מתיחס לא"י, וממנו למדה המשנה שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב. (וע"ע בסוף לקוטי מאמרים לר"צ הכהן ובספר מכתב מאלהו ח"ד עמ' 131). וכן משמע בסנהדרין קי: לענין עשרת השבטים, שהגידון אם שבים מגלותם ואם יש להם חלק לעוה"ב — הא בהא תליא. וכ"מ שם מהמקרא שהביא רבי לענין עולם הבא 'ובאו האובדים בארץ אשור... והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם']. ורבי עקיבא שאמר אין להם חלק, נפקא ליה מ'במדבר הזה יתמו ושם ימותו' האמור בחטא המרגלים, ושם כתיב 'וי לנו על משה ועל אהרן כל בני' אשר הם מלינים עלי' ונראה דהיינו מתלוננים דהכא (וכ"מ בריטב"א שעיקר פירוש 'מתלוננים' — בענין המרגלים). ולפי זה כל יוצאי מצרים שהיו באותה הלנה — הפסידו חלקם. ויתפרש 'ליוצאי מצרים נתחלקה' — לאותם שלא היו בחטא ההלנה [וכגון מבני ששים ומעלה שלא נגזרה עליהם גזרה]. ויותר נראה שזוהו המשך דברי רבי שמעון ב"א 'לאלו ולאלו נתחלקה' כדי לקיים שני המקראות, שבעצם נתחלקה ליוצאי מצרים, אלא שרוב העדה הפסידו חלקם בחטאם, ו(לכך) נתחלקה גם לבאי הארץ.

דף קיט

'ארץ ישראל מוחזקת היא' — ואף על פי שעדיין ישבו בה כנענים, כיון שהבטיח הקב"ה ולא יכזב — נחשב מוחזק, כי אין נחשב 'ראוי' לענין בכור, אלא דבר שיש לחוש בו שמא לא יבוא לידי המוריש, משא"כ בעניננו.

ולא זו בלבד, אלא כבר מעכשיו שייכת הארץ להם והרי קרקע אינה נגזלת. ואמנם כבר הובטחה לאבות, אבל לא ניתנה אלא ליוצאי מצרים, שנאמר ונתתי אתה לכם מורשה (עפ"י רמ"ה ונמוקי יוסף. וע' בשו"ת מהרי"ל (עו) שנראה שאבותינו במדבר היה בידם למכור ולהקדיש הארץ, שקרקע בחזקת בעליה עומדת, והלא אילולא החטא היו זוכים בה מיד. וע"ע בקובץ שעורים).

מכאן יש לשמוע, מי שמת והיתה קרקעו ביד גזלן, או שקיבל קרקע במתנה מעכשיו ולאחר מיתת הנותן, ומת המקבל בחיי נותן — הבכור נוטל בה פי שנים, כי גוף הקרקע של המוריש היא ואעפ"י שאינו אוכל פירות, דומיא דארץ ישראל אצל חפר (ריטב"א ונמו"י לעיל קטז): וכן נפסק להלכה — חו"מ רעה, י. ואין הדבר מוסכם — ע' רבנו אפרים להלן קכה: ובמובא ברמב"ן שם. וע"ע חזו"א יו"ד ס סק"ז).

ב. סתם מתניתין כרבי יאשיה או רבי שמעון בן אלעזר (רשב"ם ועוד), ודלא כרבי יונתן. ונראה מסוגית הגמרא שיש לנקוט לעיקר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ (מאירי). ואילו רש"י בפירוש התורה אחז דרכו בשיטת רבי יונתן שלבאי הארץ נתחלקה.

דפים קיז — קיח

קפח. מרגלים ומתאוננים ועדת קרח — האם נטלו חלק בארץ? ומה דין בניהם?

מרגלים — יהושע וכלב נטלו חלקם (ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם ההלכים לתור את הארץ).

דוקא למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה, או לאלו ולאלו — אבל למ"ד לבאי הארץ נתחלקה, הלא מרגלים לא נכנסו לארץ ולא היה להם חלק כלל, וגם אין חזרת להם נחלה מבניהם כדי להינתן ליהושע וכלב (עפ"י רשב"ם רמ"ה תוס' וריטב"א).

מתלוננים ועדת קרח — לא היה להם חלק בארץ (אלא רואים כאילו אינם, וזכו כל ישראל בחלקם). ולדעת תנאים אחרת, הוקשו מתלוננים למרגלים (והוא לא היה בתוך העדה — זו עדת מרגלים) הנועדים על ה' בעדת קרח), שיהושע וכלב נטלו חלקם. ופרשו בגמרא 'מתלוננים' — שבעדת קרח, דהיינו חמשים ומאתים איש (רשב"ם). ויש מפרשים, כל אותם שאמרו 'אתם המתם את עם ה'.' ויש מפרשים, המתלוננים בענין המרגלים ששנו בחטא בעדת קרח).

[מרגלים ועדת קרח, כשם שאין להם חלק בארץ ישראל, אין להם חלק לעולם הבא — כדברי רבי עקיבא (ע' סנהדרין קח-קט; מהרש"א. ולגרסת הירושלמי אין המרגלים מגויים במשנה שם. עוד נחלקו תנאים על כלל דור המדבר, האם יש להם חלק לעוה"ב)].

בני מרגלים ומתלוננים שבאו לארץ; למאן דאמר 'ליוצאי מצרים נתחלקה', או אף למ"ד 'לבאי הארץ' אלא שהיו פחותים מעשרים (לפי האמור בסדר עולם, אי אתה מוצא בני מרגלים ומתלוננים שבעדת קרח פחותים מעשרים בבואם לארץ אלא בני בניהם, שהרי בשנה השניה לצאתם ארעו שתי הפרשיות. אבל יתכנו בני מרגלים שהם למעלה מששים. ראשונים להלן קיט.) — נוטלים בזכות אבי אביהם או אבי אמותיהם (אם לא היו אחים לאם), שהרי חלק אביהם נטלו יהושע וכלב או כל ישראל.

היה אביהם בכור — התוס' (קיה:): נקטו שנוטלים חלק בכורה שלו מנכסי הסבא ומתוך כך נשאר ב'תימה'. ורבנו יונה (שם) כתב שאין נוטלים. [מבואר בדברי רבנו יונה שמרגלים ומתלוננים אין להם חלק כלל, אף לא בתורת ירושה בקבר. אלא בני מרגלים נוטלים מכה אבי אביהם ולא בתורת משמוש. ויש חולקים — ע' אבי עזרי סוף הל' נחלות, בשיטת הרמב"ם; קובץ שעורים אות שמז]. למאן דאמר לבאי הארץ נתחלקה, בני מרגלים הבאים לארץ והם למעלה מעשרים — נוטלים בזכות עצמם (קיט.).

ואין נחלתם חזרת לאביהם יוצאי מצרים כשאר באי הארץ, אלא המרגלים כמי שאינם. ואולם אם יש להם אבי אבא שיצא ממצרים — חזרת הנחלה אליו, וממנו לכל יורשיו (עפ"י ריטב"א קיט.).

דף קיח

קפט. מה היתה טענת בני יוסף ליהושע, ומה השיבם יהושע?

למאן דאמר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, יש לפרש טענת בני יוסף (משבט מנשה. עפ"י רש"י ורד"ק יהושע יז. וכ"מ מהראשונים שכתבו שנתרבו ממנין ראשון לשני, ואילו בני אפרים נתמעטו, וגם כללות בני יוסף נתמעטו במנין אחרון), מפני שהיו מועטים ביציאת מצרים ונתרבו יותר משאר שבטים (שבמנין ראשון היו בני מנשה 32,200 ובשני היו 52,700 ואין לך בכל השבטים שנתרבה כל כך), הרי נחלתם אינה מספקת להם. ולמאן דאמר לבאי הארץ נתחלקה, צווחו משום טפלים שלא היתה להם נחלה (רשב"ם פירש יתומים פחותים מעשרים שלא היה להם אב בבאי הארץ. ויש מפרשים שנתרבו טפליהם ולא הספיקה להם נחלתם). מבואר בגמרא שצווחתם לא הועילה להם. ויאמר להם יהושע: אם עם רב אתה, עלה לך היערה וכרות אותו ובנה לך שם בית מושב — ובנחלתם היה אותו יער ולא נתן להם יהושע כלום, אלא השיאם עצה טובה: לכו והחבאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין רעה. אמרו לו: מזרעו של יוסף אנו שאין עין רעה שולטת בו.

דף קיט

- קצ. א. מנין שארץ ישראל מוחזקת היא ליוצאי מצרים, ולמאי נפקא מינה?
 ב. מה היתה טענת בנות צלפחד? לפני מי טעחו טענתם? מהו הספק שהיה בענינן?
 ג. במה נשתבחו בנות צלפחד?
 ד. ונתתי אתה לכם מורשה — מה בא ללמדנו?
 ה. האם חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב?

א. מכך שמצינו בספר יהושע שבנות צלפחד נטלו ארבעה חבלי ארץ, והרי בכללם חלק בכורה של אביהם בנכסי חפר אביו — מוכח שארץ ישראל מוחזקת היא אצל חפר הגם שלא היה מבאי הארץ, שאם אינה מוחזקת, הלא אין הבכור נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק. ומקור דבר זה בתורה הוא מן הכתוב אצל יוצאי מצרים ונתתי אתה לכם מורשה — ירושה היא לכם מאבותיכם.
 כתבו המפרשים, שמואל שפירש בידדות אהלים, חולק וסובר שאין ארץ ישראל מוחזקת ליוצאי מצרים. ובזה ישבו כמה קושיות (ע' במפרשים אחרונים ר"ה יג. בתירוץ קושית התוס' ד"ה ולא; פרשת דרכים — וארא; כתב סופר — דרוש למגילת אסתר; חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב ח).

ב. בזמן שמושה רבינו היה יושב ודורש בפרשת יבמין (רב שמואל בר רב יצחק), קרבו בנות צלפחד ואמרו לו: אם כבן אנו חשובים, תנה לנו נחלה כבן. ואם לאו — תתיבם אמנו. מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

לדברי רבי יאשיה, עמדו תחילה לפני הנשיאים וכל העדה ואחר כך לפני אלעזר הכהן ומשלא ידעו הם, נגשו למשה (ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה — סרס המקרא ודרשהו). אבא חנן אמר משום רבי אליעזר: בבית המדרש היו יושבים, והלכו ועמדו להם לפני כולם. יודע היה משה שהן יורשות הואיל ואין לצלפחד בן והריהן כבן לענין יבום, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה של צלפחד אם לאו [האם מורשה משמע שא"י ירושה היא אצל יוצאי מצרים, אם לאו —